

УДК: 316.644:32(4-672EU)
Примљено: 23. јула 2010.
Прихваћено: 30. августа 2010.
Прегледни рад

Српска политичка мисао
број 3/2010.
год. 17. vol. 29.
стр. 231-250.

Јелена Тодоровић

Институт за политичке студије, Београд

ЕВРОСКЕПТИЦИЗАМ У ЗЕМЉАМА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ^{*)}

Сажетак

Предмет овог рада јесте евроскептицизам, термин који се последњих година доста користи како у националном тако и у европском политичком дискурсу. Циљ рада је да покуша да на темељу неколико различитих дефиниција појасни значење овог појма и одреди га у односу на друге сродне појмове (еврофобија, европрагматизам, еврореализам). Користећи компаративно-дескриптивну методу заједно са анализом садржаја, аутор покушава да одговори на следећа питања:

- који су узроци евроскептицизма у земљама ЕУ,
- ко су већи евроскептици, политичке партије или грађани,
- каква је повезаност евроскептицизма са политичким, економским и културним контекстом анализираних држава
- да ли је будућност европских интеграција неизвесна услед пораста евроскептицизма у европским земљама.

Кључне речи: евроскептицизам, Европска унија, државе чланице, државе кандидати, државе потенцијални кандидати.

УВОД

Евроскептицизам припада корпусу појмова који се често употребљавају у политичком дискурсу а за које већина учесника

^{*)} Рад је настао у оквиру научног пројекта „Друштвене и политичке претпоставке изградње демократских институција у Србији“ (149057 Д), који се реализује у оквиру Института за политичке студије у Београду, а финансира га Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

јавних дебата не зна шта они суштински значе. Прецизније одређење овог појма неопходно је како би се допринело смањењу магловитости његовог значења. Дословно посматрано, рашчлањењем делова ове сложене речи (евро и скепса) могло би се закључити да је евроскептик особа која сумња у Европу односно у актуелни пројекат европске и политичке интеграције који се манифестује у облику Европске уније. Оваква интерпретација не говори ништа о интензитету сумње: да ли она иде до потпуног одбијања идеје европских интеграција или се може рећи да је сумња само критика појединих аспеката функционисања ЕУ. Без јасног дефинисања појма, можемо доспети у логичку замку да се термин евроскептицизам тумачи са изражено негативним предзнаком. Грешка потиче од чињенице да је кованица евроскептицизам настала на британском острву које има репутацију великог противника европских интеграција.

ЕВРОСКЕПТИЦИЗАМ - ПОРЕКЛО ПОЈМА

Евроскептицизам се најпре у литератури средином 80-тих година прошлог века појављује као термин који указује на британску посебност у односу на пројекат европске економске и политичке интеграције. Тако се у Оксфордском речнику може пронаћи под одредницом евроскептик „особа која није ентузијаста по питању повећања моћи Европских заједница“.¹⁾ Први пут појам евроскептицизам помиње се у британском дневнику *The Times* новембра 1985. године када се та реч употребљава у контексту противљења британском укључењу у заједничко тржиште.²⁾

Термин евроскептицизам у британској политичкој традицији има шире значење него што се то да закључити на основу помену-те дефиниције. У том смислу, британски евроскептицизам се мора посматрати у сложенем политичко - историјском контексту. Под тим се подразумева дугогодишњи експционализам Велике Британије која је развијала своје англосаксонске везе са прекоокеанским суседом пре него да јача контакте са континенталним комшијама. У британској традицији уврежено је мишљење да се континентална Европа посматра као „другачије“ биће од кога се она разликује

1) Robert Harmsen, Menno Spiering, „Euroscepticism and the evolution of european political debate“, У: *Euroscepticism: Party politics, national identity and european integration*, (ed. Robert Harmsen, Menno Spiering), Rodopi, Amsterdam, New York, 2004, p. 16.

2) Menno Spiering, „British Euroscepticism“, У: *Euroscepticism: Party politics, national identity and european integration*, (ed. Robert Harmsen, Menno Spiering), op. cit., p. 129.

због политичких, економских и културних фактора. Стога се скептицизам у Британији посматра не само као неповерење у европске институције већ као неприпадање једном другачијем економском и културном простору.

Последњих година појам евроскептицизам је све присутнији у европском политичком дискурсу. Томе је допринело постепено ширење надлежности Европских заједница које је имало свој врхунац у усвајању Уговора из Мاستрихта 1992. године. Референдуми који су одржани ради обезбеђивања легитимитета оном што су представници европских елита договорили у холандском градићу показали су не тако ентузијастичне ставове грађана неких европских држава у погледу додељивања нових надлежности настајућем ентитету. Посебно изненађују резултати референдума у држави попут Француске која је са Немачком до тада била мотор покретач европске интеграције. У Француској су гласови у корист овог Уговора једва однели превагу над противницима продубљења европске интеграције (51.05% гласача изјаснило се позитивно). Након ових референдума уочљив је пораст критичког дискурса према Европској унији.

Иако у основи британски феномен, деведесетих година све чешће се у националним политичким дебатама употребљава појам евроскептицизам. Међутим, мора се водити рачуна да се његово значење треба разумети у сагласју са различитим политичким традицијама и искуством у процесу европских интеграција које је карактеристично за анализирану државу. У мору растуће литературе која се бави критичким приступом питањима европске интеграције, питање евроскептицизма добија на значају и бројни аутори покушавају да дефинишу овај појам како би подробније објаснили значење термина. Пол Тагарт 1998. године даје први дефиницију евроскептицизма и дефинише га релативно широко као „*термин који изражава идеју логичног и квалификованог противљења процесу европских интеграција укључујући при том и потпуно отворено противљење које не почива на квалификованим аргументима*“.³⁾ То значи да је свако противљење процесу европских интеграција које је засновано на економским и политичким аргументима евроскептицизам али и оно које нема упориште у оваквим аргументима већ представља рекли бисмо, противљење ради противљења.

3) Paul Taggart, „A touchstone of dissent: Euroscepticism in contemporary Western European party systems“, *European Journal of Political Research*, Vol. 1, No. 33, 1998, p. 4.

РАЗЛИЧИТА ЗНАЧЕЊА ЕВРОСКЕПТИЦИЗМА

Неколико година је дефиниција Пола Тагарта била једина дефиниција евроскептицизма у академским круговима. Широко постављена дефиниција довела је до тога да се у политичком дискурсу евроскептицизам меша са другим појмовима који такође, изражавају противљење процесу европских интеграција – еурофобија и еуропрагматизам. Зато је један од циљева теоретичара евроскептицизма био да покуша да овај појам садржајно разграничи од алтернативних и комплементарних појмова. Тагарт је касније извршио корекције своје првобитне дефиниције евроскептицизма у којима је покушао да сузи значење уводећи две подкатеорије: „тврди“ (hard) и „меки“ (soft) евроскептицизам. *Тврди евроскептицизам* је према њему „отворено одбијање процеса европске интеграције укључујући и противљење чланству државе у Европској унији“.⁴⁾ Насупрот томе, *меки евроскептицизам* дефинише као „квалификовано противљење процесу европских интеграција“.⁵⁾ Стиче се утисак да је и овако редефинисан концепт прешироко, нарочито када је реч о категорији меког евроскептицизма. Дословно тумачећи Тагарта, може се рећи да је свако неслагање са неком политиком или одлуком Европске уније евроскептицизам. То би значило да су сви по мало евроскептици. Још једна примедба овако дефинисаном концепту евроскептицизма односи се на непрецизност приликом утврђивања да ли је неко ко је евроскептик противник европске интеграције уопште или само има примедбе на функционисање Европске уније као тренутне форме европске интеграције.

Луберс и Шеперс су понудили другачију дефиницију евроскептицизма. Они тврде да евроскептицизам има две димензије које су међусобно повезане и заједно одређују овај појам. То су политичка и инструментална димензија. *Политички евроскептицизам* представља сумњу према ширењу моћи Брисела на рачун националних држава.⁶⁾ Европска унија прогресивно уводи нове надлежности. Ширење надлежности се одвија на основу договора политичких елита. Учешће народа у овом процесу је сведено на минималну меру, тек када се елите договоре око измена оснивачких уговора, поједине државе чланице распишу референдуме на

4) Petr Kopecky, Cas Mudd, „The two sides of euroscepticism: Party positions on european integration in East Central Europe“, *European Union Politics*, Vol. 3, No. 3, 2002, p. 300.

5) Ibid.

6) Marcel Lubbers, Peer Scheepers, „Political versus instrumental Euroscepticism: Mapping scepticism in european countries and regions“, *European Union Politics*, Vol. 6, No. 2, 2005, p. 225.

коме се од народа тражи да обезбеди „permissive consensus“. *Инструментални евроскептицизам* се може дефинисати као сумња грађана у предности које њихова држава као чланица европског клуба остварује.⁷⁾ То значи да се инструментални евроскептицизам јавља као одговор на незадовољавајуће финансијске користи које има одређена држава, односно њени грађани од чланства у ЕУ.

Копецки и Мад су покушали да дефинишу евроскептицизам у односу на остале ставове према Европи. Они су на темељу системске теорије Дејвида Истона и његовог разликовање специфичне и дифузне подршке политичким режимима одредили специфичну и дифузну подршку европској интеграцији. За њих *дифузна подршка европској интеграцији* значи „*подршка општој идеји европске интеграције укључујући и Европску унију*“.⁸⁾ Са друге стране, *специфична подршка европској интеграцији* јесте подршка Европској унији и правцу њеног развоја. На основу дифузне подршке ЕУ односно у зависности од тога колико неко подржава општу идеју европске интеграције могу се разликовати еврофили од еврофоба. „Еврофили верују у кључну идеју европске интеграције као што су институционализована сарадња на бази трансфера дела суверенитета на европски ниво“.⁹⁾ *Еурофоби* не подржавају идеју европске интеграције, тачније супротстављају јој се. Разлози томе могу бити различити: идеолошки, културни, економски. То не значи да су сви еурофоби на изолационистичким позицијама. Они нису нужно противници сарадње са другим европским државама. Пример за то је декларација „Изградња нове Европе“ коју је 1999. године потписало 13 европских партија које припадају екстремној левици које се залажу за сарадњу европских држава али одбацују концепт неолибералне економије.¹⁰⁾

Када је реч о специфичној подршци Европској унији, Копецки и Мад разликују *ЕУ оптимисте* и *ЕУ песимисте*. Оптимисти пружају подршку ЕУ било да су задовољни ЕУ уопште или само правцем њеног тренутног развоја. Оно што је важно јесте да уколико постоји одређена критика према појединим ЕУ политикама то не значи да партија није ЕУ оптимиста. Песимисти пак, не подржавају актуелни правац развоја ЕУ али то не значи да се залажу за излазак одређене државе из чланства.

7) Marcel Lubbers, Peer Scheepers, op. cit, p. 227.

8) Petr Kopecky, Cas Mudd, op. cit. , p. 300.

9) Ibid.

10) Petr Kopecky, Cas Mudd, op. cit., p. 301.

Комбинацијом ових двеју димензија Копецки и Мад су дошли до идеално типске категоризације политичких партија на основу њихових ставова према ЕУ: *евроентузијасти*, *евроскептици*, *европрагматисти*, *европротивници*.¹¹⁾

Дифузна подршка

	Еврофили	Еврофоби
Специфична подршка	Евроентузијасти	Европрагматисти
ЕУ песимисти	Евроскептици	Европротивници

Табела 1. Типологија политичких партија по питању Европе¹²⁾

На основу табеле 1 може закључити да су партије које подржавају истовремено општу идеју европске интеграције и тренутни развој ЕУ евроентузијасти, они који подржавају општу идеју али не подржавају актуелни развој ЕУ су евроскептици. Са друге стране посматрано, европрагматисти су оне партије које не подржавају општу идеју европске интеграције али на основу прагматичности пројекта ЕУ односно финансијских користи које њихова држава има од чланства, ипак подржавају ЕУ. На крају, треба поменути оне који одбијају и општу идеју и тренутну форму у виду ЕУ- европротивници. Иако је очигледно да се ради о идеалним типовима политичких партија и да се не могу све партије стрпати у ове калупе, мишљење аутора је да је оваква типологија корисна макар да би се извршила дистинкција између евроскептицизма и сродних појмова.

Треба поменути и типологију Криса Флуда који је сачинио скалу од шест подеока која мери позиције партија у односу на Европску унију. На скали се налазе на супротним крајевима они који одбијају и интеграцију и ЕУ (европротивници) и они који заговарају интеграцију и подржавају ЕУ (максималисти). Између њих су ревизионисти (они који заговарају да се врати ситуација пре великих ревизија оснивачких уговора), минималисти (прихватају тренутну ситуацију али одбијају даљу интеграцију), градуалисти (они који се залажу за постепену интеграцију) и реформисти (они који се залажу за побољшање тренутне ситуације).¹³⁾

11) Petr Kopecky, Cas Mudd, op. cit., p. 302.

12) Petr Kopecky, Cas Mudd, op. cit., p. 303.

13) Robert Harmsen, Menno Spiering, „Euroscepticism and the evolution of european political debate“, У: *Euroscepticism: Party politics, national identity and european integration*, (ed. Robert Harmsen, Menno Spiering), op. cit., p. 20.

ЕВРОСКЕПТИЦИЗАМ У ЗЕМЉАМА ЕВРОПЕ

Када се посматра степен присуства евроскептицизма у појединим државама мора се водити рачуна о неколико елемената:

- 1) треба направити разлику између евроскептичних партија и евроскептика-грађана, односно евроскептицизма елите и масе,
- 2) важан је контекст у ком се евроскептицизам посматра да ли је реч о старој чланици, новој чланици, држави кандидату или потенцијалном кандидату као што је Србија.

У овом делу рада биће анализиран евроскептицизам у европским државама узимајући у обзир горе наведене критеријуме. Најпре ће бити посматране старе чланице, затим нове и на крају кандидати и потенцијални кандидати. Када је реч у другом критеријуму, основа за евроскептицизам елита биће неколико компаративних студија о политичким партијама у Европи (Harmsen R and Spiering M., „*Euroscepticism: Party politics, national identity and european integration*“, Szczerbiak and Taggart „*Opposing Europe?*“) док базу за анализирање евроскептицизма маса чини извештаји Еуробарометар које два пута годишње објављује Европска комисија о ставовима јавног мњења ЕУ.

За **Немачку**, једног од оснивача Европских заједница, није карактеристичан евроскептицизам, нити на нивоу партија нити грађана. Дуго година она је важила за модел – узор осталим државама будући да ју је одликовао широки консензус међу партијама око будућности европског пројекта.¹⁴⁾ Након деведесетих година прошлог века две ствари су пресудно утицале на то да Немачка добије обресе евроскептицизма. То су увођење јединствене европске валуте и проширење Европске уније. Пораст евроскептицизма је пре свега, забележен код грађана.

Табела 2: Да ли мислите да је чланство ваше државе у ЕУ добра ствар?

	1975/2 Н ЕЗ	1980/2 Н ЕЗ	1985/2 Н ЕЗ	1990/2 Н ЕЗ	1995/2 Н ЕУ	2000/2 Н ЕУ	2005/2 Н ЕУ	2009/2 Н ЕУ
Да	56 63	49 50	61 60	73 69	51 53	48 50	53 50	60 53

Извор: Еуробарометар 4, 16, 24, 34,44,54,64,72 ¹⁵⁾

14) Claus Busch, Wilhelm Knelangen, „German Euroscepticism“, У: *Euroscepticism: Party politics, national identity and european integration*, (ed. Robert Harmsen, Menno Spiering), op. cit., p. 84.

15) http://ec.europa.eu/public_opinion/standard_en.htm.

Табела 3: Да ли је ваша држава искористила чланство у ЕУ?

	1985/2 Н ЕЗ	1990/2 Н ЕЗ	1995/2 Н ЕУ	2001/2 Н ЕУ	2005/2 Н ЕУ	2009/2 Н ЕУ
јесте	53 53	57 59	40 42	44 52	46 52	57 57
није	31 30	24 23	36 37	34 27	46 36	32 31

Извор: Еуробарометар 24, 34, 44, 56, 64, 72 ¹⁶⁾

Табела 2 нам показује да је мишљење немачког јавног мњења о чланству у ЕУ релативно позитивно и углавном изнад европског просека, али се може уочити лагани пад у односу на 1990. годину када је ентузијазам Немаца био на највишем нивоу. Пораст негативног мишљења о чланству Немачке у ЕУ може се објаснити првенствено економским разлозима. Страх да ће увођење јединствене европске валуте повећати ниво инфлације а самим тим погоршати стандард грађана Немачке, један је од разлога који су довели до пада подршке ЕУ. Остали разлози су такође, економске природе: пораст незапослености и пад животног стандарда са једне стране а са друге, чињеница да је Немачка упркос свему томе и даље главни нето платиша у Европској унији. Табела 3 потврђује претходно становиште пошто у односу на европски просек већи проценат Немаца сматра да њихова држава није искористила чланство у ЕУ.

Када је реч о евроскептицизму политичких партија у Немачкој, може се рећи да је он у рудиментарном облику. У немачком парламенту не постоје већа суштинска размимоилажења око будућности европске интеграције. Ратификација ревизија оснивачких уговора (Мастрихта, Амстердама, Нице, Лисабонског уговора) у оба дома парламента обављена је великом већином гласова (углавном преко 90%).¹⁷⁾ То не значи да немачке политичке партије у свему подржавају правац развоја ЕУ али је та критика углавном базирана на поправљању тренутних политика које лоше функционишу (по Клудовој скали то су реформисти). Тврдих евроскептика међу политичким партијама има али је њихов значај маргинализован будући да су далеко од добијања 5% подршке бирача како би ушле у Парламент (углавном је реч о партијама екстремне деснице као што су *Republikaner*, *Deutsche Volksunion - DVU* и *Nationaldemokratische Partei Deutschlands – NPD*).¹⁸⁾

16) http://ec.europa.eu/public_opinion/standard_en.htm.

17) Claus Busch, Wilhelm Knelangen, „German Euroscepticism“, op. cit., p. 89.

18) Claus Busch, Wilhelm Knelangen, „German Euroscepticism“, op. cit., p. 91.

У **Француској** је ситуација нешто другачија. Иако покретач и оснивач Европских заједница заједно са Немачком, Француску скоро од почетка карактеришу јака евроскептична осећања, присутна како на левици тако и на десници. Са десницом је ситуација доста јаснија јер корени евроскептицизма леже у ставовима Шарла де Гола према процесу европских интеграција. Познато је његово одбијање продубљења заједнице као и инсистирање на очувању суверенитета кроз лабаву конфедерацију европских држава. Неоголистички покрет *Rassemblement pour la Republique (RPR)* залаже се за отпор супранационалним институцијама и инсистира на очувању националног суверенитета. Током кампање за референдум око усвајања Уговора из Мастрихта овај покрет се залагао за неприхватање овог уговора. Поред њега, јаке евроскептичне партије деснице су *Le front national* Жан Мари Ле Пена и Вилиеров *Union pour la démocratie Française - UDF*. Национални фронт се 90-тих година профилише као евроскептична партија лансиравши слоган током капање за гласање о Мастрихту којим недвосмислено одбија тај уговор (Мастрихт представља крај за француски народ, језик и културу¹⁹⁾). Априла 2002. године *Le front national* се залагао за повратак француског франка и излазак Француске из ЕУ. То су јасни показатељи евроскептичног расположења ове партије а нарочито је важно истаћи да је Ле Пен на председничким изборима 2002. године освојио 17% бирачког тела што иде додатно у прилог тези о раширеном евроскептицизму Француза.

Табела 4: Да ли мислите да је чланство ваше државе у ЕУ добра ствар?

	1975/2 Ф ЕЗ	1980/2 Ф ЕЗ	1985/2 Ф ЕЗ	1990/2 Ф ЕЗ	1995/2 Ф ЕУ	2000/2 Ф ЕУ	2005/2 Ф ЕУ	2009/2 Ф ЕУ
Да	67 63	50 50	67 60	66 69	48 53	48 50	46 50	49 53

Извор: Еуробарометар 4, 16, 24, 34,44,54,64,72²⁰⁾

Табела 5: Да ли је ваша држава искористила чланство у ЕУ?

	1985/2 Ф ЕЗ	1990/2 Ф ЕЗ	1995/2 Ф ЕУ	2001/2 Ф ЕУ	2005/2 Ф ЕУ	2009/2 Ф ЕУ
јесте	53 53	57 59	44 42	53 52	51 52	54 57
није	26 30	23 23	35 37	25 27	38 36	35 31

Извор: Еуробарометар 24, 34, 44, 56, 64, 72²¹⁾

19) Paul Hainsworth, Carolyn O'Brien, Paul Mitchell, „Defending the nation : The politics of Euroscepticism on the french right“, Y: *Euroscepticism: Party politics, national identity and european integration*, (ed. Robert Harmsen, Menno Spiering), op. cit., p. 47.

20) http://ec.europa.eu/public_opinion/standard_en.htm.

21) http://ec.europa.eu/public_opinion/standard_en.htm.

Табеле 4 и 5 нам говоре о томе да је француско јавно мњење нешто више еуроскептично расположено у односу на немачко. Посебно је уочљиво негативно мишљење о чланству у ЕУ од 2000. године на овамо, при чему је најмања подршка чланству забележена 2005. године што коинцидира са негативним исходом референдума о потврђивању Уговора о Уставу (54,67% Француза изјаснило се против усвајања овог Уговора²²⁾).

Велика Британија, традиционално евроскептична држава, представља, као што је већ речено, извориште евроскептицизма. Можда је погрешан утисак да се у седишту британске скепсе налази жеља за напуштањем ЕУ. Тачно је да постоје неке организације које заговарају повлачење Британије које су окупљене под називом „*Eurosceptic web resource*“ чија је једна од организованих кампања била и кампања за независну Британију од наметнутог чланства у ЕУ.²³⁾ За њих би се по Тагартовим критеријумима могло рећи да припадају тврдом евроскептицизму. Ипак, политичке партије у В. Британији не деле мишљење ових организација. Оне подржавају интеграцију али имају одређене и врло често оправдане замерке на функционисање појединих европских политика док у неким заједничким политикама уопште не учествују (Британија није члан Економске и монетарне уније). И за лабуристe и за конзервативце, може се рећи да су подједнако меки евроскептици али што се тиче јавног мњења ту је ситуација нешто другачија. Британска штампа важи за најоштрију критику бриселске политике па се можда стиче утисак да су Британци већи евроскептици него што то заправо јесу.

**Табела 6: Да ли мислите да је чланство
ваше државе у ЕУ добра ствар?**

	1975/2 ВБ ЕЗ	1980/2 ВБ ЕЗ	1985/2 ВБ ЕЗ	1990/2 ВБ ЕЗ	1995/2 ВБ ЕУ	2000/2 ВБ ЕУ	2005/2 ВБ ЕУ	2009/2 ВБ ЕУ
Да	50 63	24 50	37 60	53 69	43 53	28 50	34 50	30 53

Извор : Еуробарометар 4, 16, 24, 34,44,54,64,72 ²⁴⁾

Табела 7: Да ли је ваша држава искористила чланство у ЕУ?

	1985/2 ВБ ЕЗ	1990/2 ВБ ЕЗ	1995/2 ВБ ЕУ	2001/2 ВБ ЕУ	2005/2 ВБ ЕУ	2009/2 ВБ ЕУ
јесте	34 53	46 59	34 42	36 52	37 52	36 57
није	53 30	36 23	47 37	39 27	47 36	49 31

Извор: Еуробарометар 24, 34, 44, 56, 64, 72 ²⁵⁾

22) http://www.interieur.gouv.fr/sections/a_votre_service/resultats-elections/rf2005/000/000.html.

23) Menno Spiering, „British Euroscepticism“, У: *Euroscepticism: Party politics, national identity and european integration*, (ed. Robert Harmsen, Menno Spiering), op. cit., p. 130.

24) http://ec.europa.eu/public_opinion/standard_en.htm.

25) http://ec.europa.eu/public_opinion/standard_en.htm.

На основу табела 6 и 7 јасно се потврђује теза о евроскептичности грађана Британије. Проценат грађана који сматрају да чланство у ЕУ није добра ствар као и проценат оних који сматрају да је њихова држава искористила чланство у ЕУ испод је просечних вредности за све државе ЕУ. Такође, Британци су народ који би најмање жалио ако би се ЕУ распала.²⁶⁾ Ови резултати не изненађују ако се има у виду традиционално мишљење Британаца о културном и сваком другом разликовању од континенталних комшија.

Република Ирска пример је државе која је доста добила чланством у ЕУ али је и држава која показује карактеристике и евроскептика и еврооптимиста. Ирска заједно са В. Британијом и Данском припада групи држава које су прикључене ЕУ током првог проширења 1973. године. Вишедеценијски економски процват који је кулминирао деведесетих година прошлог века, ову острвску европску државу довео је у круг најразвијенијих држава европског клуба. Добро искористивши новац из структурних фондова, Република Ирска је прешла из групе прималаца помоћи у клуб платиша. Тиме се објашњава преокрет у ставовима према Европској унији који започиње 2001. године неуспешним референдумом о потврђивању Уговора из Нице а завршава се такође референдумом овога пута повод је био Лисабонски уговор који је Ирска усвојила тек из другог покушаја.

Међу водећим политичким партијама све до почетка новог миленијума у Ирској је постојао консензус по питању ставова према ЕУ. Може се рећи да евроскептицизма готово и није било, осим међу мањим партијама какве су били зелени. Од 2000. године Ирска влада започела је тзв. дебату са Берлином у којој је критиковала економски модел ЕУ како је превише социјалан и како се они више залажу за амерички индивидуалистички модел.²⁷⁾ Интересантно је такво гледиште које се може подвести чак под лицемерје пошто је управо тај модел помогао Ирској да се економски развије.

**Табела 8: Да ли мислите да је чланство
ваше државе у ЕУ добра ствар?**

	1975/2 И ЕЗ	1980/2 И ЕЗ	1985/2 И ЕЗ	1990/2 И ЕЗ	1995/2 И ЕУ	2000/2 И ЕУ	2005/2 И ЕУ	2009/2 И ЕУ
Да	67 63	46 50	59 60	76 69	77 53	75 50	73 50	72 53

Извор: Еуробарометар 4, 16, 24, 34,44,54,64,72 ²⁸⁾

26) Menno Spiering, „British Euroscepticism“, У: *Euroscepticism: Party politics, national identity and european integration*, (ed. Robert Harmsen, Menno Spiering), op. cit., p. 135.

27) Karin Gilland, „Irish Euroscepticism“, У: *Euroscepticism: Party politics, national identity and european integration*, (ed. Robert Harmsen, Menno Spiering), op. cit., p. 179.

28) http://ec.europa.eu/public_opinion/standard_en.htm.

Табела 9: Да ли је ваша држава искористила чланство у ЕУ?

	1985/2 И ЕЗ	1990/2 И ЕЗ	1995/2 И ЕУ	2001/2 И ЕУ	2005/2 И ЕУ	2009/2 И ЕУ
јесте	67 53	84 59	86 42	90 52	86 52	81 57
није	6 30	11 23	5 37	5 27	7 36	10 31

Извор: Еуробарометар 24, 34, 44, 56, 64, 72 ²⁹⁾

Ако се посматрају ставови грађана Ирске према Европској унији (табеле 8 и 9), приметна је далеко већа подршка ЕУ од свих осталих држава. Од 2001. године на овамо сваки пут готово више од 80% испитаника у Ирској сматра да је њихова држава искористила предности чланства у ЕУ. Такође, проценат оних који мисле да је чланство у ЕУ добра, ствар сваки пут од 1995. године је бар 20% виши од ЕУ просека. Ако се имају у виду ови подаци, онда делује као изненађење то што су Уговор из Нице и Лисабонски уговор морали на поновљени референдум. То се може објаснити тако што би се погледало какво је расположење Ираца према преношењу надлежности на ниво Европске уније. Већина Ираца је одговорила да је за то да неке надлежности остану у домену националне државе.³⁰⁾

Шведска припада групи земаља које су се прикључиле ЕУ у току четврте рунде проширења. Она је заједно са Аустријом и Финском постала чланица 1995. године, упркос јасно израженом противљењу јавног мњења. Разлози шведском евроскептицизму засновани су на „културној супериорности“.³¹⁾ Наиме, Шведска сматра да је у областима родне равноправности, заштите животне средине и потрошње алкохолних пића отишла корак испред европског клуба и да се применом правила које важе у поменутим областима у ЕУ врши деградација нордијских вредности. Код Швеђана постоји оправдани страх од бирократизације и губитка демократије. Шведско поимање демократије у супротности је демократском праксом у ЕУ. Они замерају ЕУ недостатак транспарентности, институције које су далеко од грађана и о чијем раду обични грађани не знају пуно. Евроскептици су присутни и на левици и на десници али се чини да су на левици нешто израженији. Традиционалне теме којима се бави левица као што су родна једнакост и друштвено

29) http://ec.europa.eu/public_opinion/standard_en.htm.30) Еуробарометар 72, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb72/eb72_en.htm, стр. 224.31) Milena Sunnus, „Swedish Euroscepticism“, У: *Euroscepticism: Party politics, national identity and european integration*, (ed. Robert Harmsen, Menno Spiering), op. cit., p. 195.

благостање за партије леве провинијенције су угрожене европским економским моделом. Жене су у највећем броју незапослене у ЕУ, системи социјалне заштите на веома ниском нивоу за шведске стандарде, у европским институцијама очигледна је неједнакост у представљености жена и мушкараца. Такође, Шведска не учествује у Економској и монетарној унији што иде у прилог тврдњи о скептицизму.

Табела 10: Да ли мислите да је чланство ваше државе у ЕУ добра ствар?

	1995/2 Ш ЕУ	2000/2 Ш ЕУ	2005/2 Ш ЕУ	2009/2 Ш ЕУ
Да	27 53	34 50	39 50	57 53

Извор: Еуробарометар 44,54,64,72 ³²⁾

Табела 11: Да ли је ваша држава искористила чланство у ЕУ?

	1995/2 Ш ЕУ	2001/2 Ш ЕУ	2005/2 Ш ЕУ	2009/2 Ш ЕУ
јесте	18 42	31 52	32 52	55 57
није	57 37	54 27	56 36	34 31

Извор: Еуробарометар 44, 56, 64, 72 ³³⁾

Табеле 10 и 11 потврђују тезу о веома укорењеном евроскептицизму грађана. Неповећење према ЕУ било је најизраженије при уласку када је само 27% испитаника одговорило да је чланство у ЕУ добра ствар а само 18% да ће Шведска од чланства у ЕУ имати користи. Тренд у расположењу јавног мњења према ЕУ остаје исти, повећење испод нивоа европског просека све до 2009. године када су први пут Швеђани прескочили европски просек. Међутим, као и код Ираца и Швеђани мисле да већина од предложених области треба да остане у надлежности националне државе.³⁴⁾

Пољска и Чешка припадају кругу земаља које су се прикључила ЕУ током великог источног проширења 2004. године. За обе је карактеристично то да је од почетне одушевљености Европом дошло до значајног пада подршке - у Пољској је скептицизам израженији код политичких партија док је Чешка подједнако евроскептик и са становишта елите и са становишта грађана.

32) http://ec.europa.eu/public_opinion/standard_en.htm.

33) http://ec.europa.eu/public_opinion/standard_en.htm.

34) Еуробарометар 72, op. cit., стр. 224.

Опсесија Европом након слома социјализма у овим источнoевропским државама довела је до тога да у јавности буде представљено тако да је Европска унија једини избор. Када су почели преговори о чланству 1998. године у Пољској јавности се постепено кристалисао јасан евроскептички дискурс. Пољске партије су се посветиле евалуацији реалних користи које ће њиховој држави донети чланство. Разлог за сумњичавост Пољака био је у основи страх да Пољска неће имати толико користи од чланства колико очекује у поређењу са осталим државама чланицама. Пољска сматра да с обзиром да је друга по величини и броју становника, одмах иза Немачке, треба да добије много више него што јој ЕУ нуди. Евроскептичне ставове испољавају следеће партије – *Solidarity Electoral Action (AWS)*, *Peace and justice (PiS)* док потпуно одбијање ЕУ заговарају *Самооброна* и *League of Polish Families (LPR)*. Последњих година и највеће странке које су биле проевропске (*Aliance of the Democratic Left* и *Polish Peasant Party*) почеле су да испољавају сумњичавост. Пољска је блокирала потписивање Уговора о Уставу све док нису усвојене њене примедбе око одлучивања у Савету министара. Такође, и у Уговор из Лисабона морао је бити додат „пољски компромис“ по питању одлучивања.³⁵⁾

**Табела 12: Да ли мислите да је чланство
ваше државе у ЕУ добра ствар?**

	2004/2 П Ч ЕУ	2005/2 П Ч ЕУ	2009/2 П Ч ЕУ
Да	50 45 56	54 44 50	61 40 53

Извор: Еуробарометар 62, 64, 72³⁶⁾

Табела 13: Да ли је ваша држава искористила чланство у ЕУ?

	2004/2 П Ч ЕУ	2005/2 П Ч ЕУ	2009/2 П Ч ЕУ
јесте	55 42 55	63 55 52	74 62 57
није	30 41 34	24 33 36	16 32 31

Извор: Еуробарометар 62, 64, 72³⁷⁾

Када је реч о расположењу грађана Пољске према ЕУ, ситуација је обрнута него код политичких партија. Најмању подршку ЕУ је имала пре него што је Пољска постала њен члан. У свако следећој години позитивно расположење према ЕУ је расло да би

35) Пољски компромис значи да се држава може позвати на правила одлучивања постављена у Ници и у периоду између 2014. и 2017. године.

36) http://ec.europa.eu/public_opinion/standard_en.htm.

37) http://ec.europa.eu/public_opinion/standard_en.htm.

према последњем Еуробарометру та подршка била за 8% већа од европског просека.

Чешку политичку сцену карактерише висок ниво евроскептицизма. Исто као и у Пољској од почетног одушевљења „повратком у Европу“ Чешка је доспела у сам врх држава које су скептичне према ЕУ. Дуги и мукотрпни преговори за чланство у ЕУ, асиметрична позиција преговарача као и политика условљавања допринели су, између осталог, да се све више преиспитују предности и недостаци чланства Чешке у европском клубу. Главни заговорници евроскептицизма међу политичким партијама била је *Civic Democratic Party*, партија десног центра на чијем је челу Вацлав Клаус. Они критикују гломазну европску бирократију као и појачану политичку сарадњу и социјални модел ЕУ.

Табела 12 показује нам да није само политичка елита евроскептична већ и да грађани Чешке не верују да је чланство у ЕУ добра ствар (већи евроскептици од њих су само Мађари, Британци и Летонци). Међутим, када се ради о питању да ли је ваша држава искористила предности чланства у ЕУ ту је расположење Чеха далеко више у корист уније (Табела 13). На питање шта су њима лично највеће предности од чланства у ЕУ 55% испитаника је одговорило да је то слобода кретања, настањивања и запошљавања широм Уније.³⁸⁾

Турска се заједно са Хрватском и Македонијом налази у групи кандидата за чланство. У Македонији су најмање изражена евроскептична осећање па ћемо се зато у овом делу анализе позабавити Хрватском и Турском за које се може рећи да су у значајној мери евроскептично расположене према ЕУ. Турски евроскептицизам видљив је и на партијском и на нивоу грађана. Разлози за то су многоструки. Пре свега, неизвесност уласка у унију а затим и пред-приступна стратегија коју спроводи ЕУ према земљама кандидатима. Турска је држава која има најдуже статус придруженог члана ЕУ, још од 1964. године. Чини се да јаз између очекивања и реалности производи евроскептицизам.

Табела 14: Да ли мислите да би чланство ваше државе у ЕУ било добра ствар?

	2006/2 Т X ЕУ	2008/2 Т X ЕУ	2009/2 Т X ЕУ
Да	44 34 53	49 35 53	45 24 53

Извор: Еуробарометар 66, 70, 72 ³⁹⁾

38) Еуробарометар 72, op. cit., стр. 140.

39) http://ec.europa.eu/public_opinion/standard_en.htm.

Табела 15: Да ли мислите да би ваша држава искориштила чланство у ЕУ ?

	2006/2 Т X ЕУ	2008/2 Т X ЕУ	2009/2 Т X ЕУ
да	51 45 54	48 33 56	50 36 57
не	23 43 34	29 44 31	34 52 31

Извор: Еуробарометар 66, 70, 72 ⁴⁰⁾

Да је одушевљење Европом опало и код грађана показују нам табеле 14 и 15. У обема државама је присутан тренд опадања подршке а посебно код Хрватске. На основу последњег мерења ставова јавног мњења у Хрватској, свега 24% испитаника (чак два пута мањи је тај проценат од европског просека) сматра да је чланство у ЕУ добра ствар за њихову државу. Такође, значајно је мањи проценат у односу на европски просек оних који сматрају да би Хрватској користило чланство у ЕУ- само 36% испитаника мисли тако док је у односу на 2008. годину тај број мањи за 9%. Објашњење за овако мало подршку ЕУ може се наћи у чињеници да су преговори о чланству суспендовани услед нерешеног граничног спора са Словенијом током 2008. године тако да је сигурно то, поред веома изражене политике условљавања коју спроводи ЕУ према државама кандидатима и потенцијалним кандидатима, допринело и даље доприноси неповерењу грађана у унију.

На крају ове компаративне анализе, треба се осврнути на **Србију** и њено расположење према ЕУ са позиције потенцијалног кандидата. Србије још увек нема међу државама које се налазе у Еуробарометар извештају па ће се овде користити истраживања јавног мњења која спроводи Канцеларија за европске интеграције два пута годишње. Што се тиче ставова политичких партија, у основи постоји про-европски консензус. Мали је број партија које су против Европске уније. То су углавном партије деснице и десног центра (Српска радикална партија, Демократска странка Србије). Међутим, и поред декларативно присутне подршке ЕУ у српском политичком дискурсу често се могу чути изрази сумње у ЕУ. Разлози томе су вишеструки. На првом месту ту је условљавање које у значајној мери успорава европску интеграцију. Дијаметрално супротни ставови које Европска унија и Србија имају према статусу Косова и Метохије резултирају у мање-више прећутном услову или признајте Косово или нема чланства у ЕУ. Ако се томе дода удео Европе у разбијању бивше Југославије и бомбардовању 1999.

40) http://ec.europa.eu/public_opinion/standard_en.htm.

године,⁴¹⁾ онда изненађује степен подршке који има ЕУ на основу истраживања јавног мњења.

Табела 16: Уколико би сутра био расписан референдум са питањем „да ли подржавате чланство Србије у ЕУ“ како бисте ви гласали?

	Сеп 2002	Дец 2003	Сеп 2004	Сеп 2005	Сеп 2006	Јун 2007	Нов 2007	Мај 2008	Дец 2008	Мај 2009	Дец 2009
За	68	72	71	64	70	69	66	67	61	61	65
против	13	8	12	12	12	15	18	12	13	17	14
Не бих гласао	10	12	17	16	18	15	16	14	16	14	16

Извор: Канцеларија за европске интеграције – Европска оријентација грађана Србије⁴²⁾

На основу табеле 16 може се закључити да је подршка чланству у ЕУ релативно константна, са мањим успонима и падовима. Очекивано је да у наредном периоду та подршка опада услед напорне и болне транзиције и бројних прилагођавања које треба остварити како би се успешно окончали преговори о чланству.

ЗАКЉУЧАК

У првим деценијама од настанка Европских заједница не може се говорити о постојању евроскептицизма у мери у којој је он присутан данас. Разлоге томе треба тражити у броју држава чланица који је био далеко мањи самим тим је било лакше договорити правац интеграције. Са друге стране, стање послератних економија је било такво да је интеграција представљала једино решење за поправљање лоше економске ситуације. У том периоду једини видљив облик евроскептицизма био је присутан код традиционално скептичних Британаца који су пре свега, због свог експериментализма а не због самих токова интеграције, испољавали неповерење према европским политикама. Пораст критичког дискурса према Европи изазван је:

- 1) продубљењем интеграције односно прогресивним ширењем надлежности (Мастрихт, Амстердам, Ница, Уговор о Уставу, Уговор из Лисабона),
- 2) проширењем броја чланица (са почетних 6 на 27),
- 3) референдумима на којима је тражена сагласност грађана за промене оснивачких уговора (негативан исход на ре-

41) Милош Кнежевић *Евроскептицизам*, Заслон, Београд, 2008, стр. 192.

42) http://seio.gov.rs/upload/documents/prezentacije/decembar_09_final_srpski.pdf.

ферендумима у Данској-Мастрихт, Ирској-Ница, Уговор из Лисабона, Француска, Холандија - Уговор о Уставу)

На основу свега изложеног у овом раду може се закључити да евроскептицизам има неколико димензија:

- 1) економска димензија – Немачка, Ирска,
- 2) културна димензија – В. Британија, Шведска,
- 3) национална димензија - Француска,
- 4) скептицизам узрокован прет-приступном стратегијом ЕУ према кандидатима и потенцијалним кандидатима - Пољска, Чешка, Хрватска, Турска, Србија.

Видели смо да постојање критичког дискурса према ЕУ не значи нужно и одбијање чланства или излазак из ЕУ. И поред изразитог пораста еуроскептицизма последње две године узрокованог у великој мери и светском економском кризом, евроскептицизам не треба тумачити у негативном контексту. Критика постојећих институција и политика је неопходна како би се радило на отклањању узрока незадовољства код грађана и како би и они сами осетили да су актери европске интеграције неvezано са тим који ће облик она имати у будућности.

Jelena Todorovic

EUROSKEPTICISM IN THE EUROPEAN UNION STATES

Summary

Theme of this paper is Euroskepticism, a notion that over last couple of year has been used both in national and European political discourse. Objective of the paper is to clarify the meaning of this notion on the basis of its several different definitions, and to determine it in relation to other similar notions to it, such as Europhobia, Europragmatism or Eurorealism. By the use of a comparative-descriptive method along with the content analysis, the author of the paper attempted to find answer to these following questions:

- What are the causes for Euroskepticism in the European Union states?
- Who is more euroskeptic – the political parties or the citizens?
- What kind of connection there is between the Euroskepticism and political, economic and cultural context of the analyzed state?

Is the future of European integrations uncertain due to the rise of Euroscepticism in the European Union states?

Key Words: Euroscepticism, European Union, member states, candidate states, potential candidate states

ЛИТЕРАТУРА

- Busch, Claus, Knelangen, Wilhelm, „German Euroscepticism“, Y: *Euroscepticism: Party politics, national identity and european integration*, (ed. Robert Harmsen, Menno Spiering), Rodopi, Amsterdam, New York, 2004.
- Gilland, Karin, „Irish Euroscepticism“, Y: *Euroscepticism: Party politics, national identity and european integration*, (ed. Robert Harmsen, Menno Spiering), Rodopi, Amsterdam, New York, 2004.
- Кнежевић, Милош, *Евроскептицизам*, Заслон, Београд, 2008.
- Hainsworth, Paul, O'Brien, Carolyn, Mitchell, Paul, „Defending the nation : The politics of Euroscepticism on the french right“, Y: *Euroscepticism: Party politics, national identity and european integration*, (ed. Robert Harmsen, Menno Spiering), Rodopi, Amsterdam, New York, 2004.
- Harmsen, Robert, Spiering, Menno, *Euroscepticism: Party politics, national identity and european integration*, Rodopi, Amsterdam, New York, 2004.
- Harmsen, Robert, Spiering, Menno, „Euroscepticism and the evolution of european political debate“, Y: *Euroscepticism: Party politics, national identity and european integration*, (ed. Robert Harmsen, Menno Spiering), Rodopi, Amsterdam, New York, 2004.
- Hix, Simon, „Euroscepticism as Anticentralization: A rational choice institutional perspective“, *European Union Politics*, Vol. 8, No. 1, 2007.
- Kopecky, Petr, Cas Mudd, „The two sides of euroscepticism: Party positions on european integration in East Central Europe“, *European Union Politics*, Vol. 3, No. 3, 2002.
- Lubbers, Marcel, Scheepers, Peer, „Political versus instrumental Euroscepticism: Mapping scepticism in european countries and regions“, *European Union Politics*, Vol. 6, No. 2, 2005.
- Neumayer, Laure, „Euroscepticism as a political label: The use of European union issues in political competition in the new Member States“, *European Journal of Political Research*, Vol. 47, No. 2, 2008.
- Spiering, Menno, „British Euroscepticism“, Y: *Euroscepticism: Party politics, national identity and european integration*, (ed. Robert Harmsen, Menno Spiering), Rodopi, Amsterdam, New York, 2004.
- Sunnus, Milena, „Swedish Euroscepticism“, Y: *Euroscepticism: Party politics, national identity and european integration*, (ed. Robert Harmsen, Menno Spiering), Amsterdam, New York, 2004.
- Szczerbiak, Alex, Taggart, Paul, *Opposing Europe? The comparative party politics of Euroscepticism*, Vol.1, Oxford University Press, 2008.
- Taggart, Paul, „A touchstone of dissent: Euroscepticism in contemporary Western European party systems“, *European Journal of Political Research*, Vol.1, No. 33, 1998.

Taraktas, Basak, „A comparative approach to Euroscepticism in Turkey and Eastern European countries“, *Journal of Contemporary European Studies*, Vol.16, No. 2, 2008.

Flood, Chris, „Dimensions of Euroscepticism“, *Journal of Common Market Studies*, Vol. 48, No. 4, 2009.

http://ec.europa.eu/public_opinion/standard_en.htm. 12.07.2010.

http://seio.gov.rs/upload/documents/prezentacije/decembar_09_final_srpski.pdf. 12.07.2010.

http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb72/eb72_en.htm. 12.07.2010.

http://www.interieur.gouv.fr/sections/a_votre_service/resultatselections/rf2005/000/000.html.

Abstract

The euroscepticism appears in the literature in mid-80's of last century as a term that indicates the differentiation of the Britain in relation to the project of European economic and political integration. Although essentially a British phenomenon, during the nineties, terms euroscepticism and eurosceptics were often used in national political debates. The increase of critical discourse on Europe is caused by the multiple factors (deepening of integration, enlargement, referendums), among which is the dominant process of gradual expansion of competencies that inevitably lead to increasing dissatisfaction among citizens.

The euroscepticism is manifested in several forms and in regard to this we must take into account that its meaning should be understood in accord with the different political traditions and experience in the process of European integration, which is typical of the analyzed state. Economic euroscepticism is the most common form among the „old“ member states as the distrust in the EU is caused by the lack of economic benefits for their state (Germany, Ireland). Then, cultural euroscepticism that is visible in Great Britain and Sweden is an expression of their cultural superiority over other European countries. We should point out the euroscepticism that it is caused by pres-accession strategy to the EU candidate countries and potential candidates. Discontent in these countries has been created due to long-term negotiations and policy of conditionality. The gap between the high motivation of these states wishing to become EU members and reality contributes to increasing the euroscepticism.